

มหาวิทยาลัยมหิดลมีรากฐานที่สำคัญยิ่งมาจากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ซึ่งปฐมเหตุของการสถาปนามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์นั้น เกิดขึ้นเนื่องจาก ในต้นปี พ.ศ.2485 รัฐบาล จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ต้องการขยายงานทางสาธารณสุขของประเทศไทย จึงมีคำสั่ง สำนักนายกรัฐมนตรี ตั้งคณะกรรมการปรับปรุงการแพทย์ ความตอนหนึ่งว่า

“ด้วยปรากฏมานานแล้วว่า ประชากรของชาติมีอนามัยไม่ดี กับได้รักษาไม่ทั่วถึง และไม่สมบูรณ์เพียงพอ จึงทำให้มีผู้ถึงแก่กรรมในเยาว์วัยมาก ทำให้มีการเพิ่มพลเมืองไม่เป็นที่ตามสัดส่วนอันพึงประสงค์ จึงเห็นเป็นการสมควรจะปรับปรุงกิจการของชาติในส่วนนี้ให้รัดกุมยิ่งขึ้น และเหมาะแก่กาลสมัย โดยมีความประสงค์จะรวมกิจการแพทย์ทั้งสิ้นเป็นหน่วยเดียวกัน ฉะนั้นจึงให้ตั้งกรรมการขึ้นพิจารณาจัดการปรับปรุงการแพทย์ให้มีความประสงค์ดังกล่าวแล้วข้างต้นคณะหนึ่ง..”

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม
อดีตนายกรัฐมนตรี

ต่อมาในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2485 คณะกรรมการชุดดังกล่าวได้เสนอแผนการจัดตั้งกระทรวงการสาธารณสุขและกรมต่าง ๆ ในกระทรวง กรมหนึ่งในนั้นคือ กรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มีคำชี้แจงการจัดตั้งกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ดังนี้

“กรมนี้จะจัดตั้งขึ้นโดยโอนการปกครองการศึกษาที่เกี่ยวกับการแพทย์มาตั้งเป็น กรมหนึ่ง คือ โอนคณะแพทยศาสตร์และโรงพยาบาลศิริราช คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ กับคณะสัตวแพทยศาสตร์ มาตั้งเป็นกองตามลักษณะแห่งการศึกษานั้น ๆ ส่วนการเตรียมเพื่อเข้าศึกษาวิชาเหล่านั้นยังคงขึ้นอยู่กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรมนี้รวมทั้งสำนักงานเลขานุการจะเป็นหน่วยราชการซึ่งมีฐานะเป็นกอง 5 กอง”

เมื่อพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบการกระทรวงการสาธารณสุข ประกาศใน ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 16 เล่มที่ 59 ลงวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2485 มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์จึงได้กำเนิดขึ้นในวันดังกล่าวนั่นเอง

เมื่อสถาปนามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ขึ้นแล้ว ได้มีการเปลี่ยนแปลงประเพณีต่าง ๆ เช่น เปลี่ยนเสื้อครุยปริญญาของบัณฑิตจากครุยไทยเป็นครุยฝรั่งสีดำที่ขอบเสื้อและขอบผ้าคล้องคอเป็นสีประจำคณะชลิบขอบด้วยสีแดงซึ่งเป็นสีประจำมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

ต่อมาคณะกรรมการมหาวิทยาลัยมีความเห็นว่าบัณฑิตมหาวิทยาลัยควรมีคำขวัญปรากฏอยู่เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจของนักศึกษาและบัณฑิตทั้งหลาย พันเอกชวง ช่วงศักดิ์สงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขและนายกษัตริย์มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในขณะนั้น ได้ขอรับภาระเป็นผู้จัดทำคำขวัญที่เหมาะสม และได้เสนอ “ออตต่าน์ อูปม์ เกร” ตามคำแนะนำของพระเถระชั้นผู้ใหญ่รูปหนึ่งซึ่งคณะกรรมการมหาวิทยาลัยฯ เห็นพ้องด้วย คำขวัญนี้จึงเป็นสมบัติประจำของมหาวิทยาลัยสืบต่อมา

พันเอกช่วง ช่วงศักดิ์สงคราม

อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
สาธารณสุข
และอดีตนายกสภามหาวิทยาลัย
แพทยศาสตร์

ที่มาของคดีพจน์นี้ ศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้เขียนอธิบายไว้ในสารศิริราช ปีที่ 13 ฉบับวันที่ 4 เมษายน พ.ศ.2504 ความตอนหนึ่งว่า “ต้นตอของคดีพจน์นี้เข้าใจว่าเป็นพระพุทธรูปองค์หนึ่งซึ่งปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ความเดิมที่ว่า “สพเพ ตสนติทณฺหุสฺส สพเพ ภยฺนติ มจฺจุโน อุตตานํ อปฺมํ กตฺวา ฯลฯ” แปลโดยสรุปว่า “สัตว์ทั้งปวงย่อมเกรงกลัว การลงทัณฑ์ ย่อมเกรงกลัวความตาย ฟังกระทำตนให้เป็นอุปมาฯ” ความมุ่งหมายดั้งเดิม ของพระพุทธรูปองค์นั้นคือ เพื่อเตือนบุคคลให้ระลึกถึงความรู้สึกนึกคิดของบุคคลอื่นหรือแม่แต่สัตว์ และยับยั้งชั่งใจในการกระทำต่างๆ ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับการประทุษร้ายหรือการประหัตประหาร

ศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์
อดีตรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

สำหรับคดีพจน์ประจำมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ชุดตาดาน อูปมฺกเร” นั้น ได้รวบรวมให้ มีค่าน้อยลงให้จบประโยคโดยสิ้นเชิง แต่คดีนี้มีความหมายกว้างขวางมาก เพราะตามรูปศัพท์แปลว่า “ฟังกระทำตนเป็นอุปมา” ซึ่งเป็นการกล่าวลอย ๆ ไม่มีบทประกอบใด ๆ จำกัดความดังนั้นจึงอาจเข้าใจในแง่ต่าง ๆ โดยทั่วไป

ถ้าจะกล่าวอย่างง่าย ๆ คดีพจน์นี้ก็มีความหมายว่าเมื่อจะกระทำอะไรแก่ใคร ควรลองนึกดูเสียก่อนว่าหากมีผู้มากระทำเช่นนั้นแก่เราเราจะมีความรู้สึกอย่างไร หรือถ้าจะใช้คำกล่าวที่พูดกันอยู่โดยแพร่หลายว่า “ฟังใจเขามาใส่ใจเรา” ก็เห็นจะพอได้”

ต่อมาเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ.2533 มหาวิทยาลัยมหิดลได้มีหนังสือ ที่ ทม 0801/2898 นมัสการพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) เพื่อขอความกรุณาให้ช่วยแปลและให้ความหมายคำขวัญของมหาวิทยาลัยซึ่งพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) ได้มีหนังสือจากสำนักสงฆ์ญาณเวศกวันลงวันที่ 14 เมษายน 2533 เรื่อง การแปลความหมายคำขวัญของมหาวิทยาลัยตามว่า

“อาตมาภาพได้พิจารณาแล้ว เห็นว่า ความหมายที่ทางมหาวิทยาลัยได้เรียบเรียงไว้ว่า “คิดและปฏิบัติต่อผู้อื่น ดังเช่นที่คิดและปฏิบัติต่อตนเอง” ก็เป็นข้อความที่ได้ความหมายดี แต่อาจจะตัดให้สั้นเพื่อให้กระชับรัดกุม หรือใช้ข้อความอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

ฟังปฏิบัติต่อผู้อื่น เหมือนดังปฏิบัติต่อตนเอง

ฟังใส่ใจทุกข์ของผู้อื่น เหมือนใส่ใจทุกข์สุขของตน

ฟังใส่ใจทุกข์ของผู้อื่น เหมือนดังทุกข์สุขของตน

ทำเพื่อเขาให้เหมือนกับที่คิดจะทำให้แก่ตัวเราเอง

ทำเพื่อผู้อื่นให้เหมือนกับทำเพื่อตนเอง
ทำเพื่อผู้อื่นเหมือนดังเพื่อตนเอง
ทำเพื่อความสุขของผู้อื่นคงทำเพื่อความสุขของตน
ทำเพื่อความสุขของผู้อื่นเหมือนที่จะทำให้แก่ตนเอง
ทำต่อผู้อื่นด้วยจิตสำนึกว่ารักสุขเกลียดทุกข์เช่นเดียวกับเรา
พึงทำต่อเขาเหมือนที่อยากให้ผู้อื่นทำต่อตนเอง
ทำต่อผู้อื่นเหมือนที่อยากให้เขาทำต่อเรา

พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตโต)

โดยความหมายที่พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้มานั้น ได้นำเข้าที่ประชุมคณะบดีมหาวิทยาลัยมหิดล ครั้งที่ 10/2533 เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2533 โดยประธานที่ประชุมได้สรุปให้คำแปลทั้งหมดสามารถนำไปใช้ได้ สุดแต่แต่ว่าจะเลือกความหมายใด แต่จะขอให้ใช้คำภาษาบาลี“อุตตานิ อูปมฺกเร” ต่อไป

เป็นที่น่าแปลกใจที่คำว่า “อุตตานิ อูปมฺกเร” ก่อนที่จะมาเป็นคติพจน์มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์นั้นปรากฏคำว่า “ใจเขาใจเรา” ซึ่งอาจจะอนุมานได้ว่าเป็นคำแปลประโยคหนึ่งของของภาษาบาลีคำนี้ในลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนกถึงสภานายกและสมาชิกของสโมสรแพทย์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ซึ่งขณะนั้น คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล ยังคงขึ้นอยู่กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย-ผู้เขียน) ลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2472 โดยมีความตอนหนึ่งว่า

“การที่จะได้ความไว้วางใจของคนไข้อย่างไรก็ตามถึงสุภาสิต(สะกดตามลายพระหัตถ์-ผู้เขียน)ว่า “ใจเขาใจเรา” ท่านคงจะคิดได้ว่า ท่านอยากได้ความสบายแก่ตัวท่านอย่างไร ก็ควรพยายามให้ความสบายแก่คนไข้อย่างนั้น ความจริงตั้งใจเป็นยาประเสริฐ ได้ผลคือความเชื่อ และเมื่อคนไข้เชื่อท่านแล้วเขาจะทำตามทุกอย่าง คนไข้โดยมากอยากรู้ความจริง เราไม่เชื่อความหลอกลวงของเราเองแล้วที่ไหนจะหวังให้คนไข้เชื่อ ถ้าท่านหลอกคนไข้แล้ว ท่านก็ต้องรักษาเขาได้คนเดียวโลกนี้เล็ก ถ้าท่านไม่ให้อาจนเขาตายท่านจะเจอเขากลับ และเขามีปากบอกความชั่วความดีกันไปต่อๆ”

ซึ่งลายพระหัตถ์ข้างต้นนี้ มีขึ้นก่อนหน้าที่จะกำหนดคำว่า“อุตตานิ อูปมฺกเร” เป็นคติพจน์ประจำมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ถึง 14 ปี จึงนับว่ามหาวิทยาลัยมหิดลได้ดำเนินตามรอยเบื้องพระยุคลบาทแห่งสมเด็จพระบรมราชชนกมาอย่างต่อเนื่อง และจะดำเนินต่อไปอย่างไม่สิ้นสุดเพื่อประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นสำคัญดังพระราชปณิธานในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก พระผู้เป็นที่มาแห่งนามมหาวิทยาลัยอันเป็นมงคลยิ่งของพวกเราชาวมหาวิทยาลัยมหิดลที่ว่า “ขอให้ถือผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่สอง ประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง ลากทรัพย์และเกียรติยศจะตกมาแก่ท่านเอง ถ้าท่านทรงธรรมะแห่งอาชีพไว้ให้บริสุทธิ์”

เอกสารอ้างอิง

จินตนา ศิรินาวิน,ศุภชัย รัตนมณีฉัตร,ประเสริฐ ทองเจริญและสรโรจใจ แสงวิเชียร. (2531).
ศิริราชร้อยปี :ประวัติและวิวัฒนาการ. กรุงเทพฯ : คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

บริหารงานทั่วไป สำนักงานอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดลกอง.
แฟ้มเอกสารชื่อตรามหาวิทยาลัย. งานการประชุมและพิธีการ

วิมลย์ พงศ์พนิตานนท์. (บก.). (2534). 100 ปี สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม
พระบรมราชชนก. กรุงเทพฯ : คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล.

อายุ เกตสิงห์. (2504, เมษายน). แด่หม่อใหม่-อดีตาน์ อุปม่ กเร. สารศิริราช, 13
(4 เมษายน 2504), 219-221.

สืบค้น บันทึก เรียบเรียง โดย

ชาญณรงค์ พุ่มบ้านเช่า กองบริหารงานทั่วไป สำนักงานอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล

